

Tillsyn av bekämpningsmedel – ett samarbetsprojekt 2008

Finns endast i PDF-format.
Sundbyberg, mars 2009
Utgivare: Kemikalieinspektionen©
Beställningsadress: CM-Gruppen, Box 11063, 161 11 Bromma
Tel: 08-5059 33 35, fax 08-5059 33 99, e-post: kemi@cm.se
Rapporten finns som nedladdningsbar pdf på www.kemi.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Bakgrund	4
Många otillåtna bekämpningsmedel finns på marknaden	4
En del verksamma ämnen får inte längre finnas i bekämpningsmedel	4
Bekämpningsmedel med saluförbud	5
Syfte	6
Metod	6
Varför samverkansprojekt?	6
Vägledning under projektet	6
Kommunernas inspektioner våren/sommaren 2008	6
KemI:s inspektioner hösten/vintern 2008-2009	7
Resultat	8
Kommunernas inspektioner i detaljhandeln	8
KemI:s bedömning av inrapporterade produkter	8
Typ av produkter som hittades	10
Produkttyp 8: Träskyddsmedel	10
Produkttyp 10: Konserveringsmedel för byggnadssten	10
Produkttyp 14: Råttmedel (Rodenticider)	10
Produkttyp 16: Snigelmedel (Molluskicider)	10
Produkttyp 18: Insekts- och spindelmedel med flera (Insecticider, akaricider och bekämpningsmedel mot andra leddjur)	10
Produkttyp 19: Avskräckande och tilldragande medel	10
Växtskyddsmedel	11
Åtgärder	11
Höjd kunskapsnivå	12
Diskussion	13
Hur kunde det bli så här?	13
Åtgärder	14
Vad har projektet lett till så här långt?	14
Vad händer nu?	14
Bilaga 1. Karta över Sveriges kommuner	16
Bilaga 2. Resultat från kommunernas inspektioner	18
Bilaga 3. Sammanfattning av aktuell lagstiftning	20

Sammanfattning

Kemikalieinspektionen (KemI) har tillsammans med landets kommuner genomfört ett landsomfattande inspektionsprojekt under 2008, riktat mot försäljning av icke godkända bekämpningsmedel. Sammanlagt har över 800 butiker inspekterats, nästan 10 000 produkter granskats och mer än 1000 misstänkt icke godkända medel rapporterats in av kommunerna. Drygt 150 av dessa har efter KemI:s bedömning hittills visat sig vara otillåtna bekämpningsmedel. KemI fick tips om över 80 företag som tillverkar eller importerar bekämpningsmedel utan att först ha fått dem godkända. Efter en prioritering öppnades ärende mot närmare 40 av dessa företag. Drygt hälften av dessa är i dagsläget åtalsanmälda. Samtidigt har kommunerna åtalsanmält flera av de butiker som överlåtit bekämpningsmedlen. Fler anmälningar är att vänta från såväl KemI som kommunerna.

Bakgrund

Bekämpningsmedel ska granskas och godkännas av KemI innan de får släppas ut på marknaden eller användas. Bekämpningsmedel är produkter som ofta används direkt ute i miljön eller på huden på människor eller djur eller i vår boendemiljö. Produkterna innehåller ämnen som är avsedda att ha en effekt på levande organismer. Exempel på bekämpningsmedel är snigel-, mygg- och fästingmedel.

För att ett bekämpningsmedel ska kunna godkännas av KemI måste tillverkaren eller importören visa att produkten inte ger några oacceptabla effekter på hälsa och miljö samt har effekt mot målorganismen.

Även bekämpningsmedel som innehåller enbart ”naturliga ämnen” eller ”växtextrakt” kan vara skadliga och ska genomgå samma granskningsprocess. Många mycket potenta gifter är från början hämtade från naturen. Exempel på ämnen av naturligt ursprung är pyretroider (ett nervgift som bland annat är mycket giftigt för vattenlevande organismer, utvunnet ur krysanthemum), eteriska oljor (varav flera kan orsaka allergi) och rotenon (klassificeras som miljöfarlig, giftig och irriterande, utvunnet ur en ärtväxt).

Ett bekämpningsmedel får inte föras in till Sverige från ett land utanför EU eller EES, släppas ut på marknaden eller användas, utan att medlet är godkänt (14 kap 4§ i miljöbalken). Det är inte tillräckligt att ett bekämpningsmedel är godkänt i ett annat EU-land för att få säljas i Sverige. Produkten måste också vara godkänd av KemI. Dispensmöjlighet och undantag från godkännandekravet finns. Den som innehar ett godkännande för en produkt betalar en årlig bekämpningsmedelsavgift, baserad på försald mängd.

Många otillåtna bekämpningsmedel finns på marknaden

KemI får löpande in tips om otillåtna bekämpningsmedel från allmänhet, kommuner, konkurrerande företag med flera. Ofta handlar tipsen om att bekämpningsmedel som inte är godkända ändå säljs ute i detaljhandeln och på Internet. Kunskapen om vad som faller under definitionen för ett bekämpningsmedel är ofta låg bland handlarna och en stor del av dessa litar på att deras leverantörer följer gällande lagstiftning. Det är inte tillåtet att överlåta bekämpningsmedel som inte är godkända. Detta gäller i alla led, såväl för tillverkare eller importör som längre ner i distributionskedjan. Det är därför viktigt även för den enskilde handlaren att ha kunskap om vad som gäller för dennes produkter.

En del verksamma ämnen får inte längre finnas i bekämpningsmedel

Innan ett bekämpningsmedel kan godkännas har det verksamma ämnet i produkten, det vill säga det ämne som ger den bekämpande effekten, granskats för sig. Detta genomförs inom två översynsprogram för verksamma ämnen inom växtskyddsmedel respektive biocidprodukter.

För att ämnet ska vara tillåtet i bekämpningsmedel måste det vara säkert att använda ur hälso- och miljösynpunkt och det måste ha effekt på målorganismen. Företaget som vill ha ämnet godkänt presenterar dokumentation om ämnets effekter på hälsa och miljö samt om dess effektivitet. Ämnen som har granskats och bedömts vara säkra att använda förs upp på en EU-gemensam bilaga till växtskyddsmedelsdirektivet respektive biociddirektivet. Ämnen som inte är med i översynsprogrammet eller som varit med men inte förs upp på listan, får inte längre finnas i bekämpningsmedel på den europeiska marknaden.

Under 2006 och 2007 försvann en hel del verksamma ämnen (bland andra citronella och eukalyptusolja i biocidprodukter) på grund av översynen av ämnen. De produkter som innehöll dessa ämnen fick enligt nationella regler finnas kvar i ett års tid i butikerna innan de slutligen skulle vara borta.

Bekämpningsmedel med saluförbud

KemI kan också dra tillbaka godkännandet av andra orsaker, exempelvis om det kommer nya rön om produktens farlighet för hälsa eller miljö. Även tillverkare och importörer av bekämpningsmedel kan återkalla sitt godkännande, till exempel om produkten inte visat sig tillräckligt lönsam. KemI kan tillåta en kortare utfasningsperiod, efter att godkännandet upphört, då produkten under några månader till ett år får säljas ut hos återförsäljare, därefter råder saluförbud.

Även användning av produkten kan bli begränsad efter en tid. För att få rätt uppgift om utfasningstider, saluförbud och användningsförbud, bör man kontrollera vad som anges i bekämpningsmedelsregistret, som nås via KemI:s webbplats. Att överlåta ett bekämpningsmedel som är belagt med saluförbud är ett brott som är belagt med miljöstraffavgift (MSA). För närvarande är avgiften 5 000 kr.

Fakta om bekämpningsmedel

Bekämpningsmedel definieras som en kemisk eller biologisk produkt som syftar till att förebygga eller motverka att djur, växter eller mikroorganismer, däribland virus, förorsakar skada eller olägenhet för människors hälsa eller skada på egendom (Miljöbalken 14 kap 2 §).

Bekämpningsmedel delas in i biocider och växtskyddsmedel.

Växtskyddsmedel används inom jordbruk, skogsbruk och trädgårdsbruk för att skydda växter mot skadedjur, svampangrepp eller konkurrerande växter. Exempel på produkter är svampmedel, ogräsmedel och insektsmedel.

Biocider används i övriga sammanhang inom industri och hushåll för att motverka skadliga organismers angrepp. Exempel på produkttyper är myggmedel, båtbottnfärg, råttmedel och träskyddsmedel.

Två EU-direktiv reglerar bekämpningsmedel, växtskyddsmedelsdirektivet, 91/414/EEG, och biociddirektivet, 98/8/EG. EU-kommissionen ansvarar för godkännande av verksamma ämnen medan godkännande av bekämpningsmedel sker i respektive medlemsland. I Sverige är det Kemikalieinspektionen som är den myndighet som ansvarar för godkännandet av bekämpningsmedel. Registrerade medel listas i bekämpningsmedelsregistret på KemI:s webbplats.

Syfte

Projektets huvudsakliga syfte har varit att få bort bekämpningsmedel som inte är godkända från hela distributionskedjan – såväl från butikernas hyllor som från utbudet hos tillverkare och importörer. Då kunskapen om bekämpningsmedel inom handeln ofta är låg har KemI också med inspektionerna velat nå ut till butiksnivå för att minska risken för att otillåtna produkter säljs.

Samtidigt har KemI med projektet velat underlätta för de kommunala miljö- och hälsoskyddsinspektörerna med vägledningsmaterial, som till exempel checklista och regeltolkning, för att uppnå och bibehålla en enhetlig bedömning av dessa produkter i landet.

Metod

Projektet genomfördes i form av ett samverkansprojekt tillsammans med landets kommuner under perioden februari 2008 till mars 2009. Samtliga kommuner inbjöds att delta i projektet. 127 stycken anmälde sitt intresse och 87 fullföljde med rapportering till KemI (se bilaga 1). Projektet genomfördes i två delar. I den första delen inspekterade de lokala tillsynsmyndigheterna butiker och KemI följde upp kommunernas rapporter med att inspektera tillverkare och importörer i den andra delen. Inspektioner inledda efter sju mars redovisas inte inom projektet.

Varför samverkansprojekt?

Samverkansprojekt med inriktning mot klassificering och märkning av kemiska produkter genomfördes med goda resultat under 2006.

Med samverkansprojekt får KemI in många värdefulla tips från kommuninspektörerna och totalt sett nås en god uppräckning i alla led vad gäller efterlevnaden av kemikalielagstiftningen. Det är också ett värdefullt redskap för att nå de berörda inspektörerna med en riktad vägledning som medverkar till en enhetlig handläggning i hela landet.

Vägledning under projektet

2008 års samverkansprojekt inleddes med en halv informationsdag då kommuninspektörerna fick en introduktion i projektets syfte och genomförande samt genomgång av den lagstiftning som var aktuell. Under hela projektets gång har kommuninspektörerna haft tillgång till ett extranät där det har funnits vägledningsmaterial, aktuella frågor med svar med mera. KemI:s inspektörer har också hela tiden varit tillgängliga via e-post och telefon.

Kommunernas inspektioner våren/sommaren 2008

Kommuninspektörerna valde själva ut vilka butiker de skulle inspektera och hur många inspektioner de skulle genomföra. Bland annat besöktes stormarknader, zoobutiker, byggvarubutiker och specialbutiker för hästsport, trädgård och lantbruk.

Kemikalieinspektionen utformade ett informationsbrev som kommunerna kunde välja att skicka till de aktuella butiker de har tillsynsansvar för, innan själva inspektionerna genomfördes. Brevet berättade om syftet med projektet och hur handlarna själva kunde kontrollera om deras produkter var godkända eller inte (se faktaruta sid. 15). Vid inspektionsbesöket gick inspektören igenom utbudet av produkter utifrån eget urval.

De produkter som misstänktes vara icke godkända bekämpningsmedel fotograferades under inspektionerna. Rapportering av inspektionerna har skett genom elektroniska formulär som

fyllts i och skickats via projektets extranät, och inkluderade både godkända produkter och produkter som inte hade något godkännande eller vars godkännande hade upphört.

KemI:s inspektioner hösten/vintern 2008-2009

Kemikalieinspektionen inspekterade under hösten och vintern 2008-2009 tillverkare och importörer av de icke godkända produkterna som rapporterats in av kommuninspektörerna. Totalt 82 företag identifierades som tillverkare eller importörer och av dem valde KemI ut ungefär hälften, 38 stycken, att öppna ärende mot. Framförallt företag som hade produkter där människor eller djur utsattes för direkt exponering prioriterades under hösten. Av de kvarvarande, ännu ej inspekterade, företagen finns bland annat många tillverkare och importörer av träskyddsmedel och produkter som används för att rengöra fasader, takpannor, byggnadssten och andra ytor från exempelvis alger. Under vintern 2009 inleddes flera ärenden mot företag ansvariga för sådana produkter. Resterande företag kommer att föras över till övrig inspektionsverksamhet. Övervägande delen av inspektionerna har skett via brev (35 stycken) och ett fåtal (3 stycken) har utförts på plats hos företaget.

Under en typisk inspektion inleder KemI:s inspektörer med att påtala för företaget vilka regler som gäller och hur man anser att företaget har brutit mot dessa. Därefter får företaget redogöra för sin verksamhet och sina produkter. Företaget föreläggs sedan att åtgärda bristen, till exempel att upphöra med försäljningen av en otillåten produkt. Rättar sig företaget inte efter detta beslutas om överlåtelseförbud, som ofta kopplas till ett vite, för att hindra produkten från att komma ut på marknaden. Då överlåtelse av icke godkända bekämpningsmedel även är straffbart (enligt 29 kap. i miljöbalken) skrivs också en åtalsanmälan om misstänkt brott. Anmälan sänds till miljöåklagaren som tar ställning till om förundersökning ska inledas.

Tillsynsansvar

På butiksnivå är det miljö- och hälsoskyddsinspektörerna i respektive kommun som utövar tillsyn och följaktligen också de som är skyldiga att åtalsanmäla butiksinnehavaren vid misstanke om brott, om icke godkända bekämpningsmedel överläts (Miljöbalken, 29 kap. 4§).

Hos tillverkare och importörer är det främst KemI som utövar tillsyn och åtalsanmäler om bekämpningsmedel överläts utan att vara godkända.

Resultat

Kommunernas inspektioner i detaljhandeln

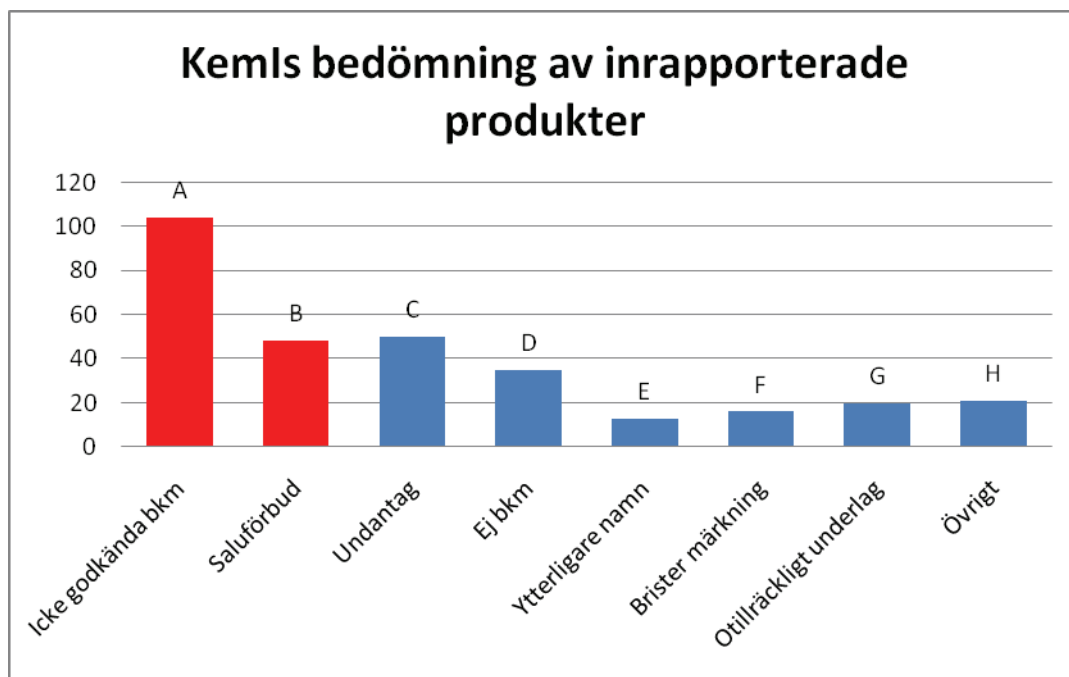
Kommuninspektörerna har tillsammans inspekterat 828 butiker. Det totala antalet inrapporterade produkter i projektet var 9319 stycken. Av dessa har 1089 stycken, drygt 12 procent, inrapporterats som icke godkända. 8230 produkter, 88 procent, har rapporterats in som godkända (bilaga 2).

Av de inrapporterade produkterna har likadana produkter ofta hittats i flera olika kommuner och därmed rapporterats flera gånger till KemI. Det totala antalet icke godkända eller misstänkt icke godkända produkter blev därför drygt 400 stycken.

KemI:s bedömning av inrapporterade produkter

Av de 400 olika produkter som rapporterats som icke godkända bekämpningsmedel har KemI i nuläget gjort någon form av bedömning av nästan 300 stycken. Dessa kan delas in i följande undergrupper (se figur 1).

- A,B: Produkter som aldrig varit godkända samt produkter som tidigare varit godkända och nu är belagda med saluförbud eftersom produktens godkännande har löpt ut (sammanlagt ca 150 stycken).
- C: Ett par grupper av bekämpningsmedel är undantagna från godkännandekravet. Det gäller bland annat produktgrupper som ännu inte fasats in helt under den rådande övergångsperioden för biociddirektivet. Exempel på sådana bekämpningsmedel är desinfektionsmedel och poolkemikalier. Dessa kommer inom något år att fasas in i godkännandeprocessen. Sedan länge har Sverige också haft ett nationellt undantag för vissa medel med icke toxikologisk (så kallad fysikalisk) verkan, exempelvis paraffin och gelatin.
- D: Produkter som vid senare bedömning visat sig inte vara bekämpningsmedel.
- E: Ett mindre antal produkter har inte anmälts med ytterligare handelsnamn till en redan godkänd produkt, vilket är ett lagkrav för att produkten ska få säljas.
- F: En del av produkterna har varit godkända men på grund av otydlig eller bristande märkning har dessa rapporterats in som icke godkända produkter.
- G: En del inrapporteringar har saknat bilder eller uppgifter om leverantör vilket inneburit att KemI inte kunnat inleda inspektion eller kunnat göra någon bedömning av produkten.
- H: I gruppen ”övrigt” finns till exempel godkända produkter vars namn ändrats vilket försvårat sökning i bekämpningsmedelsregistret.

Figur 1. Kommunernas inrapporterade icke godkända bekämpningsmedel (bkm) kunde delas upp i olika grupper. Vanligt var att produkten helt saknade godkännande eller var belagd med saluförbud (de två staplarna längst till vänster i figuren). KemI gick vidare med inspektioner av företag med produkter i den första stapeln (A). En del av produkterna kunde efter KemI:s utredning konstateras vara undantagna godkännandekravet eller falla utanför definitionen för ett bekämpningsmedel.

Typ av produkter som hittades

De produkter som KemI hittills har bedömt utgörs till största delen av biocidprodukter; produkttyp 8 (träskyddsmedel), 10 (konserveringsmedel för byggnadssten), 14 (råttmedel), 16 (snigelmedel), 18 (insektsmedel) och 19 (avskräckningsmedel). Endast en liten del är växtskyddsmedel, se figur 2.

Produkttyp 8: Träskyddsmedel

Produkter som används för att skydda trä från och med sågverksstadiet eller träprodukter genom bekämpning av organismer som förstör träets kvalitet eller utseende. I produkttypen finns produkter som används förebyggande och för bekämpning. I gruppen ingår produkter för impregnering av trä men även produkter för att ta bort till exempel alger från träfasader, staket och terrasser.

Produkttyp 10: Konserveringsmedel för byggnadssten

Produkter som används för skydd och behandling av byggnadssten eller andra byggnadsmaterial förutom trä genom bekämpning av mikrob- och algangrepp. Många rengöringsmedel mot alger och mögel som ska användas på till exempel takpannor, stenfaser och andra typer av material räknas till denna produkttyp.

Produkttyp 14: Råttmedel (Rodenticider)

I den här gruppen ingår produkter som används för bekämpning av möss, råttor eller andra gnagare.

Produkttyp 16: Snigelmedel (Molluskicider)

Produkter som används för bekämpning av blötdjur, till exempel produkter som används för att bekämpa sniglar i akvarier.

Produkttyp 18: Insekts- och spindelmedel med flera (Insekticider, akaricider och bekämpningsmedel mot andra leddjur)

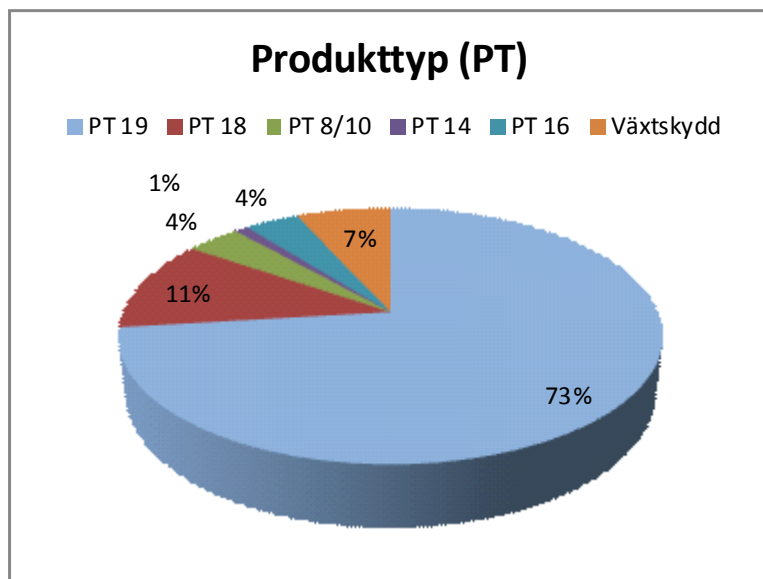
Här ingår produkter som används för bekämpning av leddjur som till exempel insekter, kvalster och kräftdjur.

Produkttyp 19: Avskräckande och tilldragande medel

Produkter som tillhör produkttyp 19 används för att bekämpa skadliga organismer genom att avskräcka eller dra till sig de skadliga organismerna, inklusive sådana produkter som direkt eller indirekt används som hygienprodukter för människor eller djur. Här finns till exempel produkter som ska avskräcka fästingar, mygg ochflugor från människor och djur men också produkter som är avsedda att motverka att katter och hundar förstör möbler och trädgård. Många av de produkter som rapporterats i projektet återfinns under denna produkttyp. De innehåller ofta eteriska oljor eller s.k. ”naturliga ämnen” och verkar genom att avge en för insekter obehaglig lukt.

Växtskyddsmedel

Ogräsmedel, svampmedel, insektsmedel och avskräckningsmedel mot vilt.

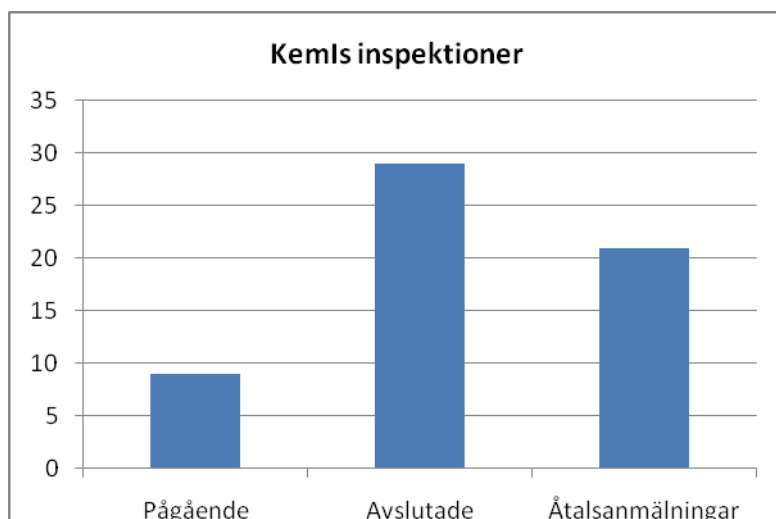
Figur 2 Merparten av produkterna, som inte är godkända enligt Kemikalieinspektionens bedömning hittills, tillhör gruppen avskräckningsmedel (73 %), därefter kom insekticider (11 %) och växtskyddsmedel 7 %.

Åtgärder

Då kommuninspektörerna påträffat en produkt som varit godkänd men vars godkännande upphört och saluförbud införts, ska de besluta om en miljöstraffavgift mot butiken. I de fall då det varit oklart om produkten ska anses vara ett bekämpningsmedel eller inte har en stor del av kommunerna valt att avvakta åtgärder till dess att KemI genomfört sina inspektioner av butikernas leverantörer. Fler åtgärder kommer sannolikt att vidtas då denna redovisning färdigställts, vilket innebär att statistiken över detta område snabbt kommer att bli inaktuell. Därför redovisas här inga åtgärder utöver KemI:s egna (se nedan).

Kemikalieinspektionens inspektioner mot tillverkare och importörer

Kemikalieinspektionen har fått tips om sammanlagt 82 företag som importerade eller tillverkade icke godkända bekämpningsmedel. Av dessa inspekterades 38 företag. 21 stycken inspektioner har hittills lett till någon typ av åtgärd (se figur 3). Flera av de ärenden som för tillfället pågår kommer förmodligen leda till ytterligare åtalsanmälningar. Hittills (mars 2009) har förundersökning inletts i fyra ärenden, två har lagts ner och resterande 15 åtalsanmälningar väntar på handläggning.

Figur 3. I projektet har sammanlagt 38 företag valts ut för inspektion av KemI. Tre fjärdedelar av inspektionerna är avslutade och merparten av dessa har lett till åtalsanmälan.

KemI:s åtalsanmälningar 2004 – mars 2009

KemI har mellan 2004 och 2007 åtalsanmält 20 företag för att ha sålt bekämpningsmedel som inte varit godkända. 17 ärenden avskrevs antingen direkt eller lades ned efter inledd förundersökning. Förundersökning har inletts i de tre övriga fallen, varav ett har lett till strafföreläggande.

Mellan januari 2008 och början av mars 2009 har KemI anmält 41 företag till miljöåklagare för otillåten försäljning av icke godkända bekämpningsmedel. Hittills har nio förundersökningar inletts.

Fem ärenden avskrevs antingen direkt eller lades ned efter inledd förundersökning. En åtalsanmälan har medfört företagsbot medan 26 stycken väntar på handläggning.

Höjd kunskapsnivå

Kommuninspektörerna har inspekterat över 800 butiker och i samband med inspektionen berättat om projektet samt informerat om lagstiftningen för bekämpningsmedel. Butiksinnehavarna har fått kunskap om vilka produkter som anses vara bekämpningsmedel och varför de behöver vara godkända. De har i sin tur kommunicerat med sina leverantörer och fört information bakåt i distributionskedjan.

KemI har skickat ut informationsbrev till landets åklagare om ökat antal åtalsanmälningar från kommuninspektörer och Kemikalieinspektionen. I brevet fanns information om bekämpningsmedel. KemI har under projektets gång haft kontakt med en branschorganisation inom zoohandeln och på så vis spridit information om bekämpningsmedel till landets zoobutiker. Den landsomfattande kampanjen har även uppmärksammat brett i media vilket förhoppningsvis lett till att konsumenterna fått större förståelse för bekämpningsmedel och i högre utsträckning även uppfattat att det kan föreligga risker med användning av produkter som inte har godkänts av KemI.

De icke godkända bekämpningsmedel som hittades i svenska butiker under 2008 hörde framförallt till grupperna nedan

- Fästinghalsband till hund och katt, ofta baserade på växtextrakt.
- Medel för att hindra katter och hundar från att förorena i rabatter, sandlådor och liknande.
- Schampon till hund och katt som används mot insekter.
- Medel för att hindra katter och hundar från att klösa eller tugga sönder möbler och andra föremål.
- Medel för att hålla borta myggor, flugor och andra insekter från djur och människor, exempelvis i form av sprayer, spiraler och armband.
- Fästingmedel baserade på vitlök, t ex tabletter och pulver.
- Medel mot sniglar, snäckor och andra blötdjur i akvarier.

Diskussion

Sannolikheten är stor att det finns ytterligare produkter i butikerna som KemI ännu inte fått kännedom om, dels för att alla kommuner i landet inte medverkat i projektet, dels för att olika kommuner varit olika aktiva. Kommunerna har gjort urvalet av produkter i butikerna på olika grunder och jämförelser kommuner emellan är därför inte möjliga.

Hur kunde det bli så här?

Hittills har ca 100 olika produkter bedömts vara icke godkända bekämpningsmedel. Ytterligare 20 produkter utreds för närvarande och drygt 80 är kvar att utreda. Att så många produkter har befunnit sig utanför det granskningssystem som finns för bekämpningsmedel är anmärkningsvärt. Många tillverkare och importörer har varit ovetande om att deras produkt räknas in bland bekämpningsmedlen och därmed inte förstått att de överlåtit den olagligt. Detta gäller exempelvis några av avskräckningsmedlen för hund och katt. Många har heller inte förstått att även en aktiv substans baserad på växtextrakt kan utgöra en hälso- och miljörisk och ska genomgå samma granskning som syntetiska preparat. Detta har gällt för flera fall av anmälda fästingmedel.

Endast ett fåtal av de identifierade icke godkända produkterna har varit växtskyddsmedel. Orsaken till detta kan vara att det ofta är mycket stora tillverkare som ligger bakom produktionen och företagen har då bättre förutsättningar att hålla sig uppdaterade på regelområdet. Växtskyddsmedelsdirektivet har dessutom funnits längre än biociddirektivet, vilket lett till bättre regelspridning. Det är också mer uppenbart för både konsument och handlare att ett växtskyddsmedel som till exempel dödar bladlöss är ett bekämpningsmedel, än att vissa biocidprodukter som inte dödar utan enbart fungerar avskräckande mot angrepp omfattas av bekämpningsmedelslagstiftningen.

Det har kommit in tips om produkter där tillverkare och importörer formulerat om informationen på sina produkter så att avsikten med dem som bekämpningsmedel inte ska vara så tydlig. Man har därmed trott att produkten inte behöver vara godkänd. I och med detta undgår man också att betala bekämpningsmedelsavgift till myndigheten vilket ger otillbörlig konkurrensfördel. Flera sådana fall har anmälts till åtal.

Att produkter som omfattas av saluförbud ändå har återfunnits i butik visar att en del tillverkare inte haft rutiner för att informera sina återförsäljare om att produkten inte längre är tillåten eller att handlarna haft bristande rutiner när det gäller att kontrollera vilka produkter som fortfarande får säljas (se faktaruta sida 15). I flera fall har produkter hittats vars godkännanden upphört för mer än tio år sedan.

2008 års inspektionsprojekt var det första riktat mot bekämpningsmedel som KemI bedrivit i denna omfattning och form. Tidigare tillsynsprojekt har inte inriktats mot alla på marknaden befintliga bekämpningsmedel, och har inte bedrivits i samarbete med landets kommuner. Somliga produkttyper har därför aldrig tidigare varit föremål för inspektioner trots att de sedan länge omfattats av lagstiftningen. Många företagare blev därmed överraskade av att deras produkter ansågs vara bekämpningsmedel och har felaktigt trott att lagstiftningen inom detta område är ny.

Åtgärder

Enbart en mindre andel kommuner har valt att vidta någon slags åtgärd direkt efter inspektionen. Osäkerhet vad gäller definitionen av ett bekämpningsmedel har medfört att många kommuner valt att avvakta med åtgärder, tills Kemikalieinspektionen har inspekterat tillverkaren eller importören av produkten och meddelat sitt ställningstagande.

I en del butiker har eventuella icke godkända bekämpningsmedel redan varit bortplockade då inspektören kommit på besök eftersom butiksinnehavaren tidigare fått ett informationsbrev och då gått igenom sitt sortiment. KemI vet i dagsläget inte hur många kommuner som efter inrapporteringen valt att åtalsanmäla butiksinnehavaren. Klart är emellertid att flera av de åtalsanmälningar som hittills gjorts av kommunerna har lagts ner av åklagarna. Då det ibland varit oklart på vilka grunder detta skett kan det finnas behov av att sammanställa och utreda detta för att säkerställa att åtalsanmälningarna behandlas lika i hela landet. Utfallet av åtalsanmälningar gjorda av KemI går ännu inte att kommentera då flertalet anmälningar inte hunnit behandlas.

Vad har projektet lett till så här långt?

Sannolikt har en välbehövlig städning skett i berörda butiker i och med projektet, samtidigt som mycket av tillflödet kunnat strypas. Klart är emellertid att tillströmningen inte upphört. Framför allt via Internet erbjuds fortfarande en stor mängd produkter som många gånger saknar godkännande. KemI planerar att inkludera dessa produkter i ett tillsynsprojekt under kommande år. Kunskap om bekämpningsmedel och det aktuella regelområdet har förts ut till såväl handlare som tillverkare och importörer. Vägledningmaterial för inspektörernas tillsyn har utvecklats.

Vad händer nu?

Kemikalieinspektionen kommer under april 2009 att färdigställa ett informationsblad riktat till handlare med bekämpningsmedel för att underlätta för dem att förstå och följa gällande lagstiftning på bekämpningsmedelsområdet. Samtidigt sammanställs ett mer omfattande informationsblad riktat till de kommunala miljö- och hälsoskyddskontoren för att underlätta deras fortsatta tillsyn på området. Detta material kommer att finnas tillgängligt på Kemikalieinspektionens webbplats www.kemi.se.

Var på den säkra sidan
– använd bara godkända bekämpningsmedel

Godkända bekämpningsmedel har ett fyrsiffrigt registreringsnummer i svart text på orange botten på förpackningen. Där ska även stå om medlet tillhör behörighetsklass 1, 2 eller 3. Endast klass 3 medel får användas av konsumenter. För att kontrollera om medlet fortfarande är tillåtet att använda är det enklast att söka i bekämpningsmedelsregistret på Kemikalieinspektionens webbplats, www.kemi.se. Det går även bra att under kontorstid ringa KemI vid ytterligare frågor (08-519 411 00).

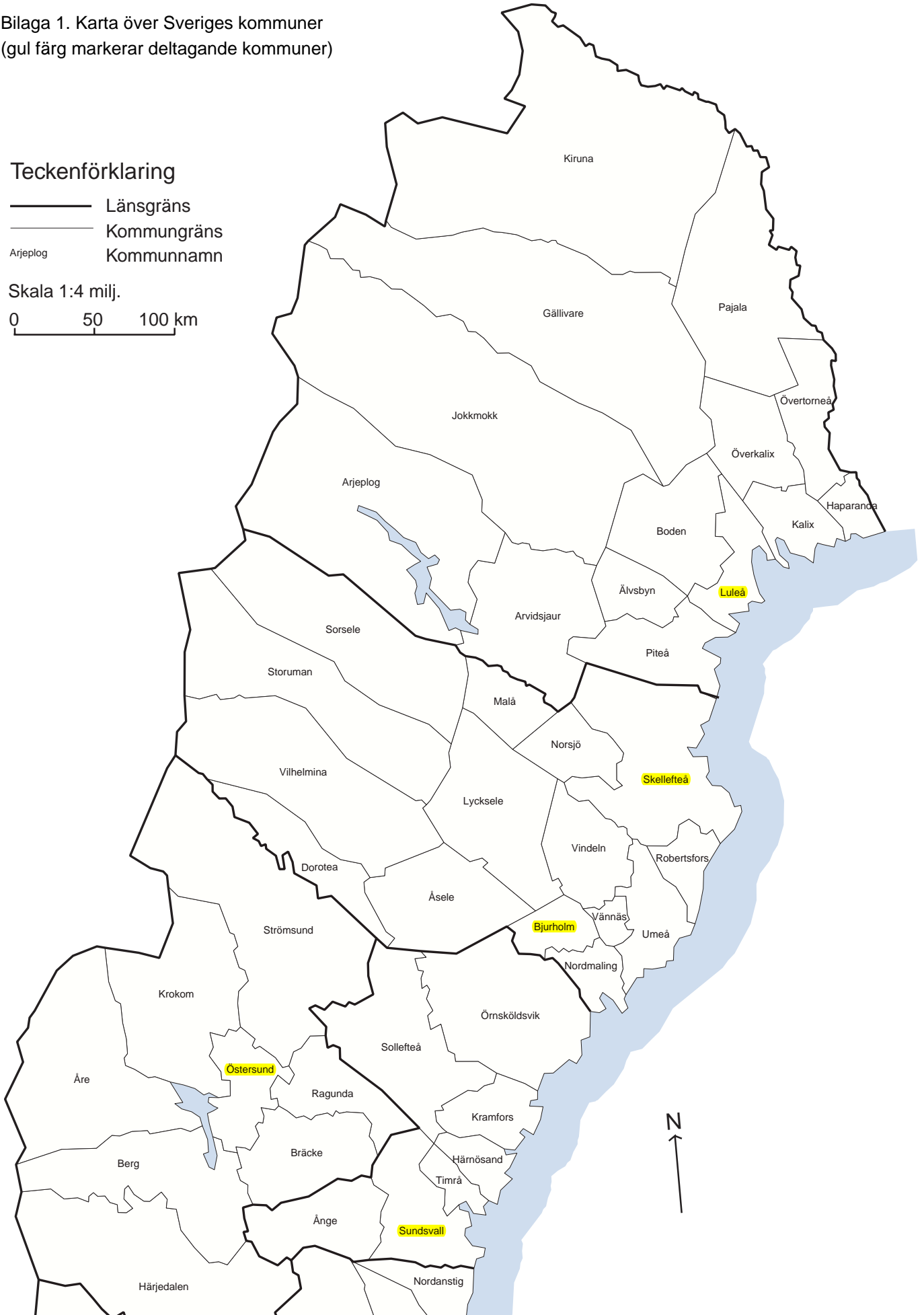
Bilaga 1. Karta över Sveriges kommuner
(gul färg markerar deltagande kommuner)

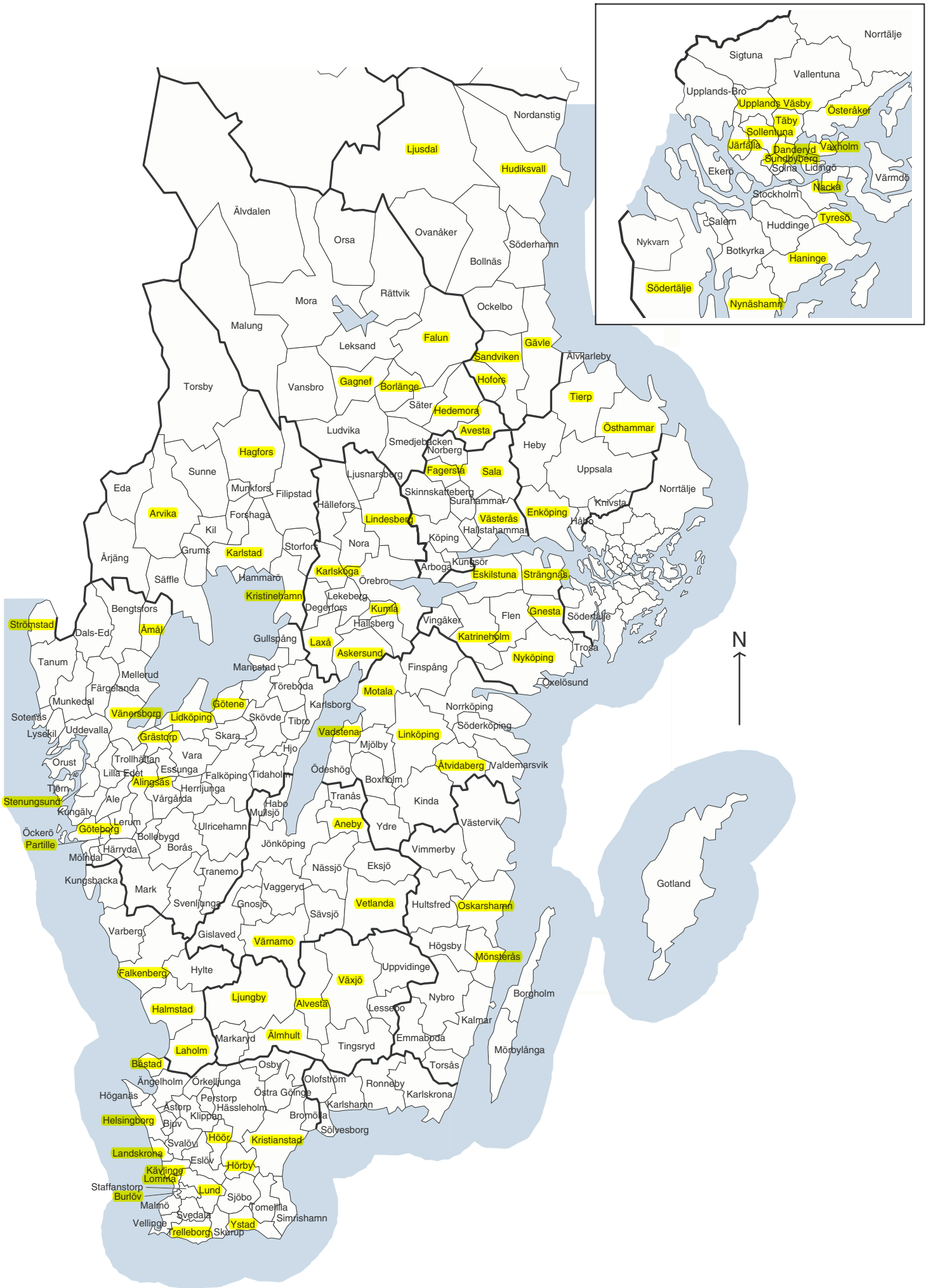
Teckenförklaring

- Länsgrens
- Kommungräns
- Arjeplog Kommunnamn

Skala 1:4 milj.

0 50 100 km

Bilaga 2 – Resultat från kommunernas inspektioner

För detaljer om kommunernas inspektioner, kontakta respektive kommun.

Deltagande kommuner	Antal besökta butiker	Antal inrapporterade otillåtna produkter	Antal inrapporterade godkända produkter	Totalt antal granskade produkter
Alingsås	6	28	202	230
Alvesta	7	1	36	37
Aneby	4	11	0	11
Arvika	12	15	177	192
Askersund	2	0	15	15
Avesta	4	5	15	20
Bjurholm	1	1	10	11
Borlänge	7	37	101	138
Burlöv	3	8	54	62
Båstad	20	5	290	295
Danderyd (Srmh)*	2	7	23	30
Enköping	5	1	9	10
Eskilstuna	10	4	95	99
Fagersta	4	2	12	14
Falkenberg	15	22	291	313
Falun	10	11	36	47
Gagnef	11	19	83	102
Gnesta	13	17	193	210
Grästorp	7	4	54	58
Gävle	23	10	313	323
Göteborg	10	62	363	425
Götene	3	2	53	55
Hagfors	7	0	123	123
Hallsberg	4	3	10	13
Halmstad	27	12	162	174
Haninge (Smohf)**	13	29	48	77
Hedemora	7	10	58	68
Helsingborg	15	9	25	34
Hofors	4	0	48	48
Hudiksvall	11	0	180	180
Hörby	6	10	72	82
Höör	8	9	114	123
Järfälla	13	38	35	73
Karlskoga	14	23	113	136
Karlstad	20	12	263	275
Katrineholm	8	18	66	84
Kristianstad	7	11	155	166
Kristinehamn	17	5	67	72
Kumla	10	24	68	92
Kävlinge	9	60	174	234
Laholm	7	28	22	50
Landskrona	5	1	72	73
Laxå	1	0	26	26
Lidköping	11	6	187	193

Deltagande kommuner	Antal besökta butiker	Antal inrapporterade otillåtna produkter	Antal inrapporterade godkända produkter	Totalt antal granskade produkter
Lindesberg	1	2	16	18
Linköping	10	40	85	125
Ljungby	11	15	74	89
Ljusdal	5	1	41	42
Lomma	9	17	69	86
Luleå	10	41	70	111
Lund	15	10	120	130
Motala	19	17	170	187
Mönsterås	4	1	18	19
Nacka	8	16	5	21
Nyköping	21	18	250	268
Nynäshamn (Smohf)**	7	10	107	117
Oskarshamn	9	3	124	127
Partille	9	23	81	104
Sala	6	15	46	61
Sandviken	3	4	23	27
Skellefteå	22	29	102	131
Sollentuna	9	10	184	194
Stenungsund	6	5	24	29
Strängnäs	27	29	220	249
Strömstad	4	9	10	19
Sundbyberg	2	2	1	3
Sundsvall	7	0	53	53
Södertälje	7	12	0	12
Tierp	7	11	126	137
Trelleborg	6	9	126	135
Tyresö (Smohf)**	5	9	63	72
Täby (Srmh)*	11	30	84	114
Upplands Väsby	9	6	62	68
Vadstena	2	5	12	17
Vaxholm (Srmh)*	2	2	7	9
Vetlanda	12	39	126	165
Vänersborg	10	12	65	77
Värnamo	13	0	265	265
Västerås	15	30	169	199
Växjö	22	4	124	128
Ystad	21	7	135	142
Åmål	7	1	39	40
Åtvidaberg	11	2	72	74
Älmhult	5	1	48	49
Östersund	15	1	85	86
Österåker	14	11	132	143
Östhammar	8	0	84	84
Summa	828	1089	8230	9319

*=Srmh=Södra Roslagens miljö- och hälsoskyddsnämnd

**=Smohf=Södertörns miljö- och hälsoskyddsförbund

Bilaga 3. Sammanfattning av aktuell lagstiftning

Observera att nedan redogörs endast för de lagrum som varit aktuella inom projektet. Lagstiftningen finns i sin helhet på Kemikalieinspektionens webbplats, www.kemi.se

Definitionen av ett bekämpningsmedel

Miljöbalken (1998:808), 14 kap. 2 § 4

Kemiskt bekämpningsmedel: en kemisk produkt som syftar till att förebygga eller motverka att djur, växter eller mikroorganismer, däribland virus, förorsakar skada eller olägenhet för människors hälsa eller skada på egendom.

Miljöbalken (1998:808), 14 kap. 2 § 5

Biologiskt bekämpningsmedel: en bioteknisk organism som framställts särskilt för att förebygga eller motverka att djur, växter eller mikroorganismer, däribland virus, förorsakar skada eller olägenhet för människors hälsa eller skada på egendom.

Godkännandekravet för bekämpningsmedel

Miljöbalken (1998:808), 14 kap. 4 §

Ett kemiskt eller biologiskt bekämpningsmedel får inte föras in till Sverige från ett land utanför Europeiska unionen eller Europeiska ekonomiska samarbetsområdet, släppas ut på marknaden eller användas utan att medlet är godkänt enligt 10 § av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Förordning (2006:1010) om växtskyddsmedel, 4 §

Kemikalieinspektionen prövar frågor om godkännande av växtskyddsmedel enligt 14 kap. 10 § miljöbalken. Om det behövs ska myndigheten samråda med Statens jordbruksverk och Livsmedelsverket.

Förordning (2000:338) om biocidprodukter, 4 §

Kemikalieinspektionen prövar frågor om godkännande av biocidprodukter enligt 14 kap. 10 § miljöbalken.

Upphörande av godkännande

Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 2008:3) om bekämpningsmedel, 2 kap. 8 §

När ett bekämpningsmedel har upphört att vara godkänt får det inte längre saluhållas eller överlåtas av den som senast innehade godkännandet, om inte Kemikalieinspektionen beslutar annat i det enskilda fallet. Medlet får saluhållas, överlåtas och användas av andra, dock inte efter de tidpunkter som anges i bilaga 3.

Saluhållande och överlåtande av ett bekämpningsmedel som upphört att vara godkänt

Förordning (1998:950) om miljöstraffavgifter, bilaga punkt 6.3.6

För en överträdelse av 2 kap. 8 § Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 2008:3) om bekämpningsmedel genom att i sin yrkesmässiga verksamhet som återförsäljare saluhålla eller överlåta bekämpningsmedel vars godkännande har upphört är miljöstraffavgiften 5000 kronor.

Undantag från kravet på godkännande av bekämpningsmedel

Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 2008:3) om bekämpningsmedel, 3 kap. 1 §, 4 kap. 3 §

Kemiska produkter vars bekämpningseffekt uppnås på enbart fysikalisk väg får föras in till Sverige och hanteras utan att vara godkända som bekämpningsmedel av Kemikalieinspektionen.

Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 2008:3) om bekämpningsmedel, 4 kap. 2 §

Kraven på godkännande av bekämpningsmedel i miljöbalken och bestämmelserna i förordningen (2000:338) om biocidprodukter ska inte tillämpas på;

1. biocidprodukter som definieras i eller ligger inom tillämpningsområdet för de EG-rättsakter som det hänvisas till i artikel 1.2 i biociddirektivet, med avseende på syftet med dessa rättsakter,
2. färger, fernissor, tjäror och andra kemiska produkter som är avsedda att huvudsakligen användas för andra ändamål än bekämpning, förutsatt att de inte genom särskild benämning eller på något annat sätt anges vara avsedda som bekämpningsmedel.

Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 2008:3) om bekämpningsmedel, 4 kap. 4 §

Längst till och med den 13 maj 2010 och så länge inget annat följer av sådana föreskrifter eller beslut som genomför biociddirektivet får, trots kravet på godkännande i 14 kap. miljöbalken, biocidprodukter som tillhör produkttyperna 1-7, 9, 11-13, 20 och 22 i bilaga 9 föras in till Sverige, släppas ut på den svenska marknaden och användas utan att vara godkända av Kemikalieinspektionen som bekämpningsmedel.

Undantagen i första stycket gäller dock inte för följande biocidprodukter:

1. produkter mot organismer som bryter ned mjukgörare i polymeriserade material,
2. produkter mot mikroorganismer på hudar och skinn,
3. produkter avsedda för användning mot mikroorganismer i kemiska toaletter,
4. produkter som är avsedda att användas mot slembildande mikroorganismer i maskin-system inom pappers- och cellulosaindustrin,
5. produkter mot alger och mikroorganismer i hav, sjöar och vattendrag.

Ytterligare namn

Förordning (2006:1010) om växtskyddsmedel, 7 §

Det krävs inte ett nytt godkännande för att under ett annat namn få släppa ut ett bekämpningsmedel på marknaden som i allt väsentligt är likadant som ett medel som är godkänt enligt denna förordning om det likadana medlet

1. innehåller samma verksamma ämne i samma halt,
2. är framställt enligt samma metod som det godkända medlet,
3. har samma funktion och egenskaper som det godkända medlet,
4. uppfyller samma krav på säkerhet som det godkända medlet,
5. har en benämning som inte kan leda till förväxling med det godkända medlet eller annars skulle strida mot 11 §, och
6. är anmält till Kemikalieinspektionen och anmälan innehåller de dokument som behövs för att visa att kraven i 1-5 är uppfyllda.

Förordning (2000:338) om biocidprodukter, 7 §

Det krävs inte ett nytt godkännande för att under ett annat namn få släppa ut en biocidprodukt på marknaden som i allt väsentligt är likadan som en produkt som är godkänd enligt denna förordning, om den likadana produkten

1. innehåller samma verksamma ämne i samma halt som den godkända produkten,
2. är framställd enligt samma metod som den godkända produkten,
3. har samma funktion och egenskaper som den godkända produkten,
4. uppfyller samma krav på säkerhet som den godkända produkten,
5. har en benämning som inte kan leda till förväxling med den godkända produkten eller annars skulle strida mot 10 §, och
6. är anmäld till Kemikalieinspektionen och anmälan innehåller de dokument som behövs för att visa att kraven i 1-5 är uppfyllda.

Kemikalieinspektionen skall föra ett register över de namn som anmäls enligt första stycket.

Åtgärder vid saluhållande och överlåtande av ett icke godkänt bekämpningsmedel

Utdrag ur Miljöbalken (1998:808), 26 kap. 2 §

Tillsynsmyndigheten skall anmäla överträdelser av bestämmelser i balken eller föreskrifter som har meddelats med stöd av balken till polis- eller åklagarmyndigheten, om det finns misstanke om brott.

Utdrag ur Miljöbalken (1998:808), 29 kap. 4 §

För otillåten miljöverksamhet döms till böter eller fängelse i högst två år den som med uppsåt eller av oaktsamhet

- 1) Påbörjar eller bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd utan tillstånd eller godkännande eller utan att ha gjort en anmälan, eller efter att ha gjort en anmälan påbörjar en verksamhet eller åtgärd utan att följa en föreskriven tidsfrist, allt i enlighet vad som krävs i
- k) bestämmelser i 14 kap. 4 § om införsel från ett land utanför Europeiska unionen eller Europeiska ekonomiska samarbetsområdet, utsläppande på marknaden och användning av kemiska och biologiska bekämpningsmedel.

www.kemi.se

**Kemikalieinspektionen, Box 2, 172 13 Sundbyberg. Besöksadress: Esplanaden 3A
Tel: 08-519 41 100, Fax: 08-735 76 98, E-post: kemi@kemi.se**